

پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش

نوآوری آموزشی در مدارس ایران و جهان (با رویکرد مطالعات تطبیقی)

دکتر حیدر تورانی

عضو هیأت علمی پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش

امیر آقایی

کارشناس ارشد دانشگاه فرهنگیان

سرشناسه	: تورانی، حیدر، ۱۳۳۹-
عنوان و نام پدیدآور	: نوآوری آموزشی در مدارس ایران و جهان (با رویکرد مطالعات تطبیقی) / حیدر تورانی، امیر آقایی.
مشخصات نشر	: تهران: مؤسسه فرهنگی مدرسه برهان (انتشارات مدرسه)، ۱۳۹۱.
مشخصات ظاهری	: ۲۸۴ ص. : جدول.
شابک	: 978-964-08-0531-2
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه.
موضوع	: آموزش و پرورش -- ایران -- نوآوری
موضوع	: آموزش و پرورش -- نوآوری -- مطالعات تطبیقی
شناسه افزوده	: آقایی، امیر، ۱۳۵۴-
شناسه افزوده	: سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی. مؤسسه فرهنگی مدرسه برهان (انتشارات مدرسه).
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۱ ۹۷۹/۱۰۲۷/۳ L B
رده بندی دیویی	: ۳۷۱/۳
شماره کتابشناسی ملی	: ۲۷۴۳۲۵۹

سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی
وزارت آموزش و پرورش

نوآوری آموزشی در مدارس ایران و جهان (با رویکرد مطالعات تطبیقی)
برنامه ریزی محتوا و نظارت بر تالیف: پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش

مؤلفان: حیدر تورانی - امیر آقایی
ویراستار علمی: دکتر عیسی ابراهیم زاده
ویراستار ادبی: سیده زیبا بهروز
صفحه آرا و طراح جلد: الهه پیراینده
چاپ اول: ۱۳۹۱

تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه
لینتوگرافی چاپ و صحافی از: چاپ محرم
قیمت: ۱۴۰۰۰۰ ریال
حق چاپ محفوظ است

شابک ۲ - ۵۵۳۱ - ۰۸ - ۹۶۴ - ۹۷۸
ISBN 978-964-08-0531-2

نشانی: تهران: خیابان شهید قرنی پل کریمخان زند، کوچه شهید محمود حقیقت طلبه شماره ۸
تلفن: ۸۸۸۰۰۳۳۴-۹ دورنویس (فکس): ۸۸۹۰۳۸۰۹

فهرست

سخن آغازین ۹

پیش گفتار ۱۳

فصل یکم: نوآوری و مبانی نظری آن ۱۹

مقدمه ۲۰

مبانی نظری نوآوری و تعریف آن ۲۲

ویژگی‌های نوآوری ۲۴

انواع نوآوری ۲۴

ویژگی‌های سازمان پذیرنده نوآوری ۲۵

تأثیر محیط در به‌کارگیری نوآوری ۲۷

ویژگی‌های پذیرش نوآوری ۲۷

اشاعه نوآوری ۲۸

منابع و فرصت‌های نوآوری ۲۹

فصل دوم: خلاقیت و نوآوری ۳۳

مقدمه ۳۴

تصورات قدیمی و غلط راجع به خلاقیت ۳۶

نقش و اهمیت خلاقیت و نوآوری از جنبه فردی ۳۷

نقش و اهمیت خلاقیت و نوآوری از جنبه سازمانی ۳۷

مهارت‌های لازم برای تفکر خلاق و اثربخش ۳۸

تفاوت خلاقیت و نوآوری ۳۹

تفاوت نوآوری، اختراع و تغییر ۴۰

عوامل بازدارنده تولید، پذیرش و اجرای نوآوری‌های آموزشی	۲۲۸
عوامل تسهیل‌کننده تولید، پذیرش و اجرای نوآوری‌های آموزشی	۲۳۳
شیوه‌های تولید، پذیرش و اجرای نوآوری آموزشی	۲۳۷

فصل ششم: روش‌های تولید، پذیرش و اجرای نوآوری و ارائه الگو	۲۴۵
مقدمه	۲۴۶
نمایه مفاهیم نوآوری	۲۴۶
تعاریف، ویژگی‌ها، شرایط و مراحل تولید، پذیرش و اجرای نوآوری	۲۴۷
تولید نوآوری	۲۴۷
پذیرش نوآوری	۲۴۹
اجرای نوآوری	۲۵۲
جمع‌بندی وضعیت موجود تولید، پذیرش و اجرای نوآوری‌های آموزشی در کشور	۲۵۴
الگوی پیشنهادی نوآوری آموزشی در ایران	۲۶۴
ساختار و سازمان الگو	۲۶۶
مزیت‌ها و ویژگی‌های الگوی پیشنهادی ارائه‌شده	۲۶۹
مؤلفه‌های مؤثر در تحقق الگوی پیشنهادی	۲۷۱
سخن پایانی	۲۷۱
فهرست تصاویر و نمودارها	۲۷۵
فهرست جداول	۲۷۵

سخن آغازین

هر چند نظام آموزشی کشورمان با مقوله نوآوری بیگانه نیست، ولی باید بیشتر با آن مأنوس شود. انسان‌ها در بسیاری از زمینه‌ها دانش لازم را دارند، اما چون به درستی با موضوعات ارتباط برقرار نمی‌کنند و همگرا نمی‌شوند، به موفقیتی چشمگیر و لذتبخش دست نمی‌یابند.

برای مثال، بیشتر ما سواد خواندن قرآن کریم و استفاده از ترجمه و تفسیر آن را داریم و از آن بهره و لذت می‌بریم، ولی اگر با قرآن مأنوس نشویم، دستورهای آن به رفتار فردی، گروهی و درونی در ما تبدیل نمی‌شود. در مثالی دیگر، رایانه که ابزار و محیطی برای یادگیری و جست‌وجو است، کاربردهای بسیار زیادی برای انسان دارد، اما به رغم آشنایی بسیاری از ما با این ابزار و فناوری و قابلیت‌ها و توانمندی‌های آن، چون با آن مأنوس نشده و ارتباطی بین نسلی برقرار نکرده‌ایم، بی‌تفاوت از کنار آن می‌گذریم و فرصت‌ها را از دست می‌دهیم. برای انس گرفتن با نوآوری و برقراری ارتباط با فرآیند آن نیز، باید مفاهیم آن را به درستی بشناسیم و بپذیرا باشیم.

«نوآوری» میهمانی است که نگاه به روی باز صاحب‌خانه دارد، نه به در باز خانه. نوآوری در اندیشه بارور می‌نشیند نه اندیشه شناور. «نوآوردن» را باید از اندیشه‌ها آغاز کرد. نوآوری همواره با تغییر همراه است. برای نوآوری ابتدا باید نوباور بود. نوبآوری مقدمه و نقطه عزیمت نوآوری است. باید چشم به راه نوآوری بود و با آغوش باز به استقبالش رفت.

نوآوری بهره گرفتن از هوش و ذکاوت، موارد ابتکاری و ایده‌های هدفمندی است که شواهد و دلایلی برای موفقیت آن‌ها وجود دارد. نوآوری به معنای شروع کارهای جدید نیست، بلکه نوجویی است. هر چیز نویی را نمی‌توان نوآوری نام نهاد، مگر آنکه حاصل فرآیند نوجویی و نوپژوهی باشد و به یافته‌های نو بینجامد.

لازمه نوآوری، نوگرایی است؛ یعنی پرداختن به مقوله‌ها و مفاهیم جدید و به کار بستن آنچه در عمل مفید واقع می‌شود. ریشه نوگرایی و نوپردازی در ذهن بیدار و

فعال است. نوآوری تفکر خطی نیست، تفکر جامع است. اگر شما از ذهن خطی و منطقی برای حل مسائل بهره بگیرید، اغلب راه‌حلهایی را می‌آزمایید که معمول هستند و همگان آن‌ها را آزموده و به نتایج معمولی رسیده‌اند؛ در حالی که تفکر جامع تفکر همه‌جانبه و از جنس راه‌حل‌های خارج از عادت و چارچوب‌های بسته ذهنی است و به نتایج جدید می‌انجامد.

نوآوری چه چیز نیست؟

نوآوری قالب‌سازی نیست بلکه نوعی قالب شکنی است. اینکه افراد یا سازمان‌ها بخواهند با ذهن بسته و قالبی به مسائل و پدیده‌ها بپردازند، به چیزهای جدید از جنس اقدامات نوآورانه، نخواهند رسید و اغلب دچار ایستایی یا برگشت به همان نقطه اول می‌شوند؛ در حالی که درهم شکستن چارچوب‌های معمول و جاری در حوزه تفکر، راه را برای نوآوری می‌گشاید. طراحی نوآورانه قالب‌ها نیز خود نوعی قالب شکنی است.

نوآوری محصول ذهن گرفتار سراب نیست. محصول ذهن شاداب و خلاق است. خلاقیت، توانایی‌ها و قابلیت‌های ذهنی موجب بروز نوآوری و محصول جدید می‌شود. اتکا به حافظه موقت، سطحی‌نگری و نبود مشاهده دقیق و ماهرانه، از مصادیق ذهن گرفتار تلقی می‌شود که معمولاً به نوآوری نمی‌انجامد؛ آنچه تأثیر می‌گذارد، ذهن شاداب و خلاق است.

همچنین، نوآوری دیگر باوری نیست، «خودباوری» است. اگر خودباوری یا اعتماد به نفس نداشته باشیم، اسیر اندیشه‌های دیگران می‌شویم و آنها برای ما راهبرد تعیین می‌کنند و در مسیر خواسته‌های خود به ما جهت می‌دهند، در نتیجه با گزینش آنچه آنان می‌خواهند، از راه و مقصود آنان پیروی می‌کنیم و آن را نوآوری می‌پنداریم؛ در حالی که نقطه آغاز نوآوری، خودباوری است؛ اینکه بتوانیم و بخواهیم برخلاف مسیر آب شنا کنیم و به اصطلاح هم‌رنگ جماعت نشویم، که هم‌رنگ شدن با جماعت ضد نوآوری است.

مع الوصف، خدای بزرگ را شاکریم، از آن رو که توفیق حاصل شد تا کتاب حاضر با موضوع نوآوری‌های آموزشی در مدرسه، تدوین شود. محور اصلی کتاب، نوآوری آموزشی است و به جرأت می‌توان گفت که این موضوع چندین سال است که به واسطهٔ بدیع و نو بودنش در بسیاری از کرسی‌های دانشگاهی و نظریه‌پردازی داخلی و خارجی طرح می‌شود.

این کتاب بر اساس مفاهیم، انگاره‌ها و بنیان‌های نظری پژوهشی با عنوان «بررسی تجارب جهانی در زمینه نوآوری‌های آموزشی از منظر شیوه‌های تولید، پذیرش و اجرای نوآوری در آموزش عمومی ایران» و سفارش پژوهشکدهٔ برنامه‌ریزی درسی و نوآوری‌های آموزشی سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، تألیف شده است.

هدف از تألیف کتاب «سنجایی نوآوری‌های آموزشی از منظر شیوه‌های تولید، پذیرش و اجرای نوآوری در آموزش و پرورش عمومی ایران با توجه به تجارب جهانی و دانش مربوط» بوده همچنین کتاب در پی یافتن پاسخ به این سؤال اصلی است که شیوه‌های مختلف تولید، پذیرش و اجرای نوآوری‌های آموزشی در آموزش عمومی کدام‌اند. راهبرد پژوهشی آن، ترکیبی (کمی و کیفی) و با مطالعهٔ اسناد و مدارک داخلی و برخی کشورهای هدف و نیز بهره‌گیری از نظر صاحب‌نظران و استفاده از روش‌های تجزیه و تحلیل کیفی، داده‌های پژوهش، مقایسه، مقوله‌بندی، تحلیل و تدوین شده است. نمونه آماری پژوهش دربرگیرندهٔ پنج کشور «مالزی، هند، سنگاپور، استرالیا و آمریکا» و ابزارهای پژوهش شامل «اسناد و مدارک به‌ویژه قوانین و پژوهش‌های انجام شده مربوط به موضوع پژوهش در کشورهای هدف و در ایران، مصاحبه با متخصصان موضوعی، و پرسشنامهٔ محقق‌ساخته» است. در این کتاب، فرآیند تولید، پذیرش و اجرای نوآوری‌های آموزشی با دقت تمام در کشورهای هدف، بررسی و با در نظر گرفتن شرایط بومی آموزش و پرورش ایران، شیوه‌های فوق تبیین و به ارائهٔ الگویی پیشنهادی منتهی می‌شود که محور و اساس آن مدرسه بوده و قابلیت اجرایی آن به روش علمی اعتبارسنجی شده است.

صاحب‌نظران، و میزان دسترسی به اسناد و مدارک مکتوب کشورها مورد توجه قرار گرفته است.

کتابی که پیش رو دارید مشتمل بر شش فصل به شرح زیر است:

فصل یکم: با اشاره به محورهای چالش‌های نظری همچون تعریف نوآوری، فرآیند نوآوری در سازمان، انواع نوآوری، ویژگی‌های سازمان پذیرنده نوآوری، تأثیر محیط در به‌کارگیری نوآوری، ویژگی‌های پذیرش نوآوری، اشاعه نوآوری و منابع و فرصت‌های نوآوری به تبیین مفهوم و مصادیق نظری آن به صورت ساختارمند پرداخته است.

فصل دوم: با الهام از محورهای تبیین شده در فصل پیشین کتاب، تلاش کرده تا با کنکاش و بسط موضوعاتی از قبیل تصورات قدیمی و غلط راجع به خلاقیت، ضرورت و اهمیت خلاقیت و نوآوری، تفاوت خلاقیت و نوآوری، تفاوت نوآوری، اختراع و تغییر، رابطه خلاقیت، نوآوری و تغییر، تفاوت کشف، اختراع و نوآوری، نوآوری و بهره‌وری، مدیریت نوآوری، راهبردهای نوآوری و شیوه‌های اجرای راهبردهای نوآوری، ارتباط مفهومی و ارگانیک خلاقیت و نوآوری را ترسیم کند.

فصل سوم: در این فصل تلاش بر این است تا نوآوری در سازمان‌های آموزشی از طریق تبیین و واکاوی موضوعاتی مثل مفهوم‌شناسی نوآوری آموزشی، چرایی نوآوری آموزشی و نوآوری‌های مدرسه‌ای شناسانده و اشکال و فرآیند آن با استفاده از راهبردهای مدیریتی مؤثر در خلاقیت و نوآوری ارائه شود. همچنین در ادامه فصل، مدل‌های نوآوری آموزشی در مدرسه، عوامل مؤثر در بکارگیری نوآوری آموزشی و مشکلات موجود در این زمینه بررسی شده است.

فصل چهارم: این فصل که با عنوان سیمای نوآوری آموزشی در مدارس کشورهای آمریکا، استرالیا، هند، سنگاپور و مالزی معرفی شده است، تصویری از چگونگی، ابعاد و فرآیند اجرای نوآوری‌های آموزشی در کشورهای اشاره شده را ترسیم و تفسیر می‌کند.

فصل پنجم: تلاش می‌کند تا با تأکید بر موضوعات آموخته‌شده از اقدامات سایر کشورهای پیشرو که قبلاً معرفی شدند، سیمای نوآوری آموزشی در مدارس ایران (وضعیت موجود، راه‌ها و شیوه‌های تولید، پذیرش و اجرای نوآوری‌های آموزشی) را ترسیم و تبیین کند.

فصل ششم: فصل پایانی کتاب بر اساس تمامی مفاهیم، انگاره‌ها، مدل‌ها و مطالب تبیین شده در فصول پیشین و با در نظر گرفتن وضعیت آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران تلاش می‌کند راهکارهای عملیاتی نوآوری آموزشی در نظام آموزشی کشور را در سه حوزه، ارائه کرده و الگوی پیشنهادی نوآوری آموزشی در ایران را معرفی و تبیین کند. سپس، به بررسی ساختار و سازمان الگو، مزیت‌ها و ویژگی‌های آن و مؤلفه‌های مؤثر در تحقق الگوی پیشنهادی می‌پردازد.

در پایان، بر خود لازم و واجب می‌دانیم که با تأسی از حدیث شریف «من لم یشکر المخلوق لم یشکر الخالق» از زحمات بی‌شائبه، بررکوبای‌ها، تلاش‌ها و پیگیری‌های مستمر ویراستار علمی آقای دکتر عیسی ابراهیم‌زاده و همه صاحب‌نظران، دوستان، همکاران، عوامل و متصدیان اجرایی که در کلیه مراحل اجرایی این کنکاش، تهیه، تدوین و تکمیل این کتاب مشارکت و همکاری داشته‌و با ارائه نظرها، راهنمایی‌ها و حمایت‌های خویش، به ما یاری رسانده‌اند، قدردانی نموده و جایگاه والای این عزیزان را ارج می‌نهم.

به جرأت می‌توان گفت این آغاز راهی است که به سوی استواری نوآوری‌های آموزشی و نهادینه‌شدن آن در جای جای نظام آموزشی کشور عزیزمان ایران باید پیمود. مطالعه و خواندن این کتاب به دلیل محتوای ویژه آن برای همه کارشناسان آموزش و پرورش، معلمان و استادان محترم حوزه‌های تعلیم و تربیت مفید است. با این حال، کتاب حاضر نیز خالی از اشکال و نقصان نیست. پس چشم‌انتظار دریافت نظرهای سازنده و رهنمودهای ارزنده آنان و همه خوانندگان گرامی هستیم.^۱

تورانی - آقای